

דרך כבוד כי אצל גביר, אזי החופה בבחכ"ן, וא"כ הוי דינו כמו שהבאתי לעיל מהר"ן ומהרמ"א, אבל עיקר השאלה אם מותר לנגן כלי זמר בבחכ"ן, ויודע אני שבעיר גדולה מברכין נר חנוכה בבחכ"ן בכלי זמר, וגם בבחכ"ן הגדולה כן, וגם שמחת בית חיי"ש וסיום השי"ם או סיום התורה.

קיצור הדברים כי לדעתי לא אסור כלי זמר אחר, שהוא לא עונב, וגם לשמח חתן וכלה לבד, ואין כאן שום חשש כלל, וא"כ פים ארמני, שהוא כעין פיאנינג, מותר בלא שום פקפוק כלל לנגן עליו בעת החופה בבחכ"ן ואכפל בקשתי לחשיבני בזה, עכ"ל יצ"ו.

וזאת אשר השבתי לו. אשר שאל ממני הדל אם יפה הורה, להתיר לנגן בכלי זמר (ולא כעונב) בבית הכנסת הקדושה, בעת החופה שנעשית בתוך בחכ"ן, אודיע לכת"ר כי בעיר הזאת מקפידים הישמעאלים שלא להביא מנגנים בתוך בית תפלותם בשום זמן, והמנהג לחלוץ הכלה בנבל וכנור וכשעוברים דרך בית תפלותם פוסקים נגינתם עד שיעברו הרחק מבית תפלותם, כן מקפידים הישמעאלים וגם הנוצרים זולת הקאטוליקים, וזה נחשב להעדר כבוד, וגם אני ההדיוט, איני מניח שנגנו בחצר בחכ"ן, כשמביאים הכלה וכמדומה לי, שגם בעיקר ירושת"ו כן המנהג, ומה שהבאתי בשדי חמד, שעשו התגלחת בבחכ"ן בתופים ובמחולות, כמו שכתב הרב שלחן גבוה, יתכן שהכונה שעשו בפרסום גדול, ואין דעתי העניה נוחה בהיתר זה כלל, ואיני מופנה לעיין בזה, אשר לפום ריהטא, אף אם יהיה מותר מן הדיון, כל שהאחרים מקפידים מעשותו בבית תפלתם, יש למנוע בבחכ"ן הקדושה שלנו, ואם רצון כת"ר שאשאל מאיזה רבנים, כן אעשה, ואודיעהו תשובתם אי"כ, אף שאם יתירו, לא אבטל דעתי העניה, ואין רצוני שיקרא שמי בהיתר זה כלל, אך בעיקר עשיית החופה בתוך בחכ"ן, רע עלי המעשה, וצויתי לנתק מקונטריס, את אשר כתבתי בזה לפני שנים רבות, על אשר שמעתי שנעשה בעיר הסמוכה זה כעשרים שנה הי"ח חי, וקשה מאד ליתן לחעתיק, כי אין לי זולת הכותב הי"ו ויש לו מלאכה מרובה ועתותיו ספורות, לכן אבקש מכתה"ר למהר להחזיר לי הדפים שאני שולח לכתה"ר שניתקו מקונטריס ותנוח דעתי, כן עשיתי ושלחתי לו את כל הכתוב למעלה באות זו מראש ועד סוף.

חזר הרב הנ"ל יצ"ו ויבקשני במכתבו השני, לשאול על זה מגדולי דורנו יצ"ו, חוות דעתם בזה, כאשר הכמתתיו, כן עשיתי, ושלחתי דברי שאלתו ואת אשר השבתי לו אני הדל לגאון עוזנו הגאון המופלא וכבוד ה' מלא יוסף עינינו וידידינו אבד"ק שאוויל יצ"ו, ואלה דברי תשובתו ע"ד שנשאל מרב אחד, הנה כאשר השואל מידידיו, וכאשר ידעתי את דרכו מכבר, שלא לגלות שם השואל, בלי רשיונו, ואשר אולי לא הרשה לו לגלות שמו בפני זולתו, וכנראה שהשואל הוא רב באחד מהקהלות

קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה, ואנשים מלמטה וכו', והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבוא, שעוסקין בהספד, ואין יצר הרע שולט בהם, אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקים בשמחה, ויצר הרע שולט בהם, על אחת כמה וכמה, ומוזה למד הרב מאמר מרדכי, והסכים לדבריו הרב שערי תשובה, שצריך לתקן שתהא דריסת רגל האנשים בפני עצמו, ולא דרך בית הנשים, ואם אמרו כן שלא בשעת שמחה, הדברים ק"ו בעידן חדוה, דשכיח קלות ראש מובא, שצריך לתקן שלא להיות ביחד אנשים ונשים, לכל הפחות במקום המקודש כמו שנוהרים בכל השנה, שנשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה, וכיון שאי אפשר שלא יהיו אנשים ונשים יחד בעת החופה, צריך להשתדל על כל פנים שלא יהא זלוזל זה בבית ה' המקודש.

והנה עתה נשאלתי מרב אחד מידידי יצ"ו, שבמקומו כבר נהגו לעשות החופה בתוך הבית הכנסת, ומסתפק, אם מותר לנגן בכלי זמר, גם כן, לכבוד המחנותנים, ואלה דברי מכתבו, נצרך לי תשובת כת"ר, אם כתורה עשיתי, מה שפסקתי, וזהו אם מותר לנגן בעת החופה, והחופה בבית הכנסת עם כלי זמר, הנקרא פים ארמני, ועיקר השאלה אם מותר לנגן בבחכ"ן בכלי זמר, והשבתי להיתרא בעוה"ש, כי רק עונב אסור, הנקרא ארגל, ומטעם המבואר בתשוי חת"ס, והביא כת"ר בשדי חמד מערכת בית הכנסת סי' ב', ובעת התפלה וכמבואר שם בס"ד ח"ו ובס"י פ"ו, ומשי"ה לא היה עונב במקדש, אבל לא בעונב, וגם לא בתפלה, רק לשמח חתן וכלה, ולכבודם, כי המחנותנים אנשי שם, גבירים, רופאים, וגם בהם עורכי דינים, בודאי מותר, כי הלא מבואר במהרי"ק, דכל דבר שהוא משום כבוד מותר, וכן כתב הר"ן בפ"ק דעכו"מ, הובא דבריהם ביו"ד סי' קע"ח סי' א' ברמ"א, ועיין בסנהדרין נ"ב, ובהגר"א סק"ו, וא"כ חזינו, דאפילו בדבר שנהגו העכו"מ, רק אם יש לזה תועלת, מותר לישראל, וא"כ כ"ש בכלי זמר, שאינו ארגל, בודאי מותר, והח"ס בעצמו בס"י פ"ו (כד"ה ונכחלת) מחלק בין לשמח חתן וכלה לתפלה, וכתב שם דלא ראיא להתיר מסי של"ה בא"ה, דמתירין לאמר לעכו"מ לנגן, כדי לשמח חו"כ, דאין דמיון היתר גופנית כמו לשמח חתן וכלה, להיתר שבות לצורך גבוה, דחמיר יותר, וראייה דאוכל נפש מותר ביו"ט, וגדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט וכו' יע"ש. שוב מצאתי בשדי חמד שם סי' ט', שכת"ר הביא, דמגלחין בבחכ"ן בתופים, ומסיק כת"ר משום מצוה, וא"כ לשמח חתן וכלה בודאי מצוה, וראייה שמתירין שבות, וע"ד החופה בבחכ"ן, באמת לא ניהא לי, כי מבואר בח"ס סי' צ"ט לאיסור, וכן בעוד איזה מקומן הביא לאיסור, וגם ביד שאול כתב דפוגם בקדושת בחכ"ן, אך לי אמרו בפת, שנחוגים זה כמה, דמעמידין החופה בבחכ"ן, וגם עוד לפני הגאון הוה כן, ואפשר דהו

קודם השירה, ובפרט שאין דמיון משירי הודאה, לבקשת תפלה ותחנונים, דודאי שצריך להיות בכבוד ראש, ועיין במשנת חכמים בהלכות עכו"מ ל"ת מ"ה, ביבין שמועה, מה שהעיר על השירי קרבן, יר"ו סו"פ כמה אשה, כמה שהביאו הפוסקים, לאסור כל הני, משום דרכי האמורי, משום דאבד זכר האמוראים וכו', ועיי' בהשגתו, לפמשי"כ הרמב"ם, דכל אלו שאסרה תורה, היינו שלא לתאמן בדברי כזב, שהאמינו בו, וא"כ אדרבה אם אלה, שלא נגה עליהם אור תורה, עזבו דברי מרמה כאלו, כשי"כ עלינו שלא להחזיק בזה יעשי"ב בדף קי"ד ע"א, והכ"נ לדידן בדברים שמחזיקים לדרך מוסר, שלא לעשות במקום המקודש, להתפלל ולבקש רחמים, ושראו למנוע מדבר המראה התנשאות, וכדו"ל ממעמקים קראתיך (תהלים קל, א), שיעמוד במקום נמוך ויתפלל בו, ועל כ"כ נאמר (ישעי' ת, יב) והי כנור ונבל ותוף וחליל וכו' ואת פועל הי לא יביטו ודרו"ל כמשפטי הגוים אשר סביבותיהם לא עשיתם, כמתוקנים שבהם לא עשיתם, כמקולקלים שבהם עשיתם, ובכלל צווחו קמאי גם על הנגונים מהחזנים שמשמיעים בבהכ"נ, ובפרט לשורר בשירי אחרים, וכמ"ש בבכור שור תענית ט"ז ע"ב, (ירמ' י"ב, ח) כפי היתה לי נחלתי כו' נתנה עלי בקולה וכו', שאלו הלכו לבתי תיאטריאות לשמוע שיר כסילים אין בידם כ"א עון מושב לצים כפ"ק דע"ז, אבל עתה שהם עושים שחוק ועונג זה בבית המקודש לה, ובמקום תפלה ובתוך התפלה וכו' הקריבהו לפחתך (מלאכי א, ח), שליח להעתיק עבודה, ותשלח על ידו מנחה, פירות יפים ובדרך תאכלו הפירות ולא נשאר כ"א העוקצים והעלים כו', כן הדבר הזה אתם הנהנים מקולו, ודבר שפתי התפלה אך למחסור אחת ידבר בלא כוונה, רק להשמיע קול חגגון, ושתים יבליע, ונוטל שכר שבת בהבלעה, יעשי"ב, ועיין שו"ת חת"ס חא"ה סוס"י ר"ה, ושאלת יעבץ ח"ב ר"ס ק"ו, ובמגדל עזו להרי"ע בשער עליית ד"א פ"ח בד"ה בהכ"נ, צריך להשמר שלא להלכד ברשת מנהג ההמון כו' ובעליית יחוד המעשה פ"ה בד"ה ונאמר למלך כו' ואכמ"ל בפרט זה, ועכ"פ התפלה בבהכ"נ בכלי זמר הוא איסור מצד עצמו, ודרך גאות, כפורק עול מורא גבוה, מה שצריך להיות ההיפך, בהכנעה וכבוד ראש, נוסף על זה חה"ש בפרהסיא, וכמ"ש כתו"ר שיחי.

ויותר אני מתפלא על השואל שהביא בשמו של חה"ס, מה שלא היה ולא נברא, שכותב שלא אסר רק בכלי זמר עוגב שיש לו שם גנאי, והיינו מה שכתב בליקוטי ח"ס ח"ו ס"י פ"ט, על מה שדרשו תחלות לנגן בעוגב בבהכ"נ, שאף שהכנור הותר במקדש ומ"מ העוגב נאסר, שאולי שמא קא גרים מלשון עגבים כמו שאינו מכנים מי רגלים, להכללו שהובא בט"ז ס"י קל"ב ס"ק הי כו', ובאמת בזבחים צ"ה ע"ב מפורש שהיו מי רגלים ממש ודלא כה"א שהביא הכלבו, ואפרש דלא ס"ד לערבו, רק לחייב העושה כמתכונתו, אף כששנה

שהיה שם הרב מלבי"ם, כפי מכתב השואל שאמרו לו שנהגים כן בפה מכבר, וגם לפני הרב היו נוהגים כן, ואחרי שכתו"ר השיב לו תשובתו בהחלט, ושגם אם אולי איזה רבנים יתירו, לא יבטל דעתו, ואין רצונו שיקרא שמו בזה כלל, ולכן למותר לכא בזה במכתב לכתו"ר, רק להבטיחו להשיב להרב השואל, אם ידרוש ממני בעצמו, שיחפוץ לדעת איך דעתי באיזה אופן שיהיה, ועכ"פ אחשב למותר להשיב לכתו"ר, בעבור זולתו מהשואלים ובפרט בדברים שדשו בהם רבים, ואם רצון השואל להיות רואה ואינו נראה, קשה עלי מאד הטורח, לכתוב לכתו"ר באותיות רש"י, ואם אולי יחפוץ השואל בתשובתי בארוכה, יוכל לפנות אלי באורח ישר בעצמו, בלי העלם שמו, אלה הדברים יוכל להשיב להרב השואל בשמי ודי בזה. ועתה אשיב בקצרה ע"ד כתו"ר בזה, הנה מה שכתב, כל שהאחרים מקפידים לעשותו בבית תפלתם יש למנוע בבהכ"נ שלנו וכפי שהביא כי בעירו מקפידים הישמעאלים שלא להביא מנגנים בבית תפלתם שנחשב להם להעדר כבוד, זולת הקאטולים, ולכאורה לפי מה שכתב בשו"ת הר הכרמל חא"ה ס"י י"ט בשם תשוי דרכי נועם ס"י ט', להתיר לשתות מיטון, בלי פקפוק, ביום התענית, אלא כמ"ב, יש לאסור, משום היסח הדעת מאבילות, וגם יש קצת חילול השם, מחמת שאחרים אוסרין לעצמן השאיבה, ביום תעניתם, ועי"ז השיב דאין כאן משום היסח הדעת, וכמבואר שם, ומחמת חילול השם, מי יודע למה עושין כן כו', אלא ודאי מה לנו לחוש למנהגם, נאסר כיו"ט מלאכה שאי אפשר לעשותו מעיו"ט מפני חילול השם, דהא אוסרין כל מלאכה כה"ג, בפרט במדינתנו, אין האחרים נוהגים איסור בתעניתם, וליכא חה"ש וכו' יעשי"ב, ועיין במגדל עזו מהרי"ע אבן בוחן, פנה אי אות קי"ד, מש"כ על הס"ה ס"י תנ"ג, והאכתי במקא"ה, ורק שאינו ענין לזה שגם האחרים מהדרין, שיהיה העבודה שלהם בבהכ"נ באימה, ובלי ממוצעים אחרים המביאים לידי היסח הדעת וקלות ראש דאיכא נמי חה"ש, כשעושים בית המקודש, למקום חוללות, וכמג"א ס"י רמ"ד סוס"ק ח', לענין בנין בהכ"נ בשבת, בקבלנות, שהגדולים לא רצו להתירו, כי בזמן הזה אין נותנים לשום אדם לעשות מלאכתו בפרהסיא ביום חנם, ואם נניח אנחנו לעשות איכא חה"ש וכו', ואף דבעבודת הקרבן קי"ל דעיקר שירה בפה, וכלי לבסומי קלא, כערכין י"א ע"א, ומ"מ בתפלה, שהוא במקום עבודה שכלב, אין מקום לעניינם, וכמו שאין מקום להעמיד הלויים למשוררים כמו בעבודה, ורק להתפלל בכבוד ראש.

וגם מה שמצאנו בדברי הימים ב', שהיה דרכם בשובם ממלחמתם בנצחונם, שהיה דרכם להעיר לבב העם, להודות בכלי זמר ובתופים ומצלתים, וגם בזה אין הכרח מהכתובים, שהיו הכלי זמר ממש, בשעת אמירת חודו, וגם בשירת מרים, אפשר שהמחולות והמצלתים, היו

סתירה לדבריהם, דמה שהכריח הרב בתי כנסיות, דמאי דתנן מי רגלים כדי לכבס בגד קטן, על כרחין מי רגלים ממש הם, דאם לא כן, אלא מי מעין הם, כיון שצוללים הם הרי הם בכלל מים, דתנן בדף ע"ב, מים כדי לשוף בהם את הקילור, אינו מוכרח, לפי שיש לומר דמים דתני התם היינו מים יפים, שיעורן כדי לשוף את הקילור, אבל מים סרוחים הללו, ששמן מי רגלים, שיעורן כדי לכבס בגד קטן, ושפיר נוכל לומר דמאי דתנן בדף פ"ט מי רגלים כדי לכבס בגד קטן היינו מי מעין ששמו מי רגלים.

הן אמת דאף דיש לדחות ראיה זו, לפי סגנון שהכריח הרב בתי כנסיות כנז"ל, מ"מ נראה דהאמת הוא,

דמי רגלים ממש הוא מאי דתנן כדי לכבס בגד קטן, דהא אמרינן שם בדף צ"א, תנא מי רגלים עד בן ארבעים יום, ועי"ש בתוספות, ופשט הדברים מורים דמי רגלים ממש הם, אך ככל זאת נראה לי הדל, דאין מסוגיא זו סתירה לדברי המפרשים, דודאי אין כונת המפרשים לומר דבכל מקום ששנו חכמים מי רגלים הכונה למעין ששמו מי רגלים, דהא מהיכא תיתי למימר הכי, ורק במי רגלים שאמרו גבי קטורת, לא מסתברא להו למימר שהי שום סלקא דעתין לומר שיהיו מי רגלים ממש כשרים לשרות בהם סמני הקטורת, לכן מפרשים שהוא מעין ששמו מי רגלים, אבל בעלמא מודו דמי רגלים דתני תנא, יתכן לפרש מי רגלים ממש, ולפי זה גם מסוגיא דבבא בתרא דף י"ט דמוכח דמי רגלים דתני התם, הם מי רגלים ממש, אין ממנה סתירה כמבואר, ורק מה שהיה מקום לסתור דברי המפרשים הוא מהש"ס דובחים והירושלמי דיומא דמירור בברייתא דסמני הקטורת וכבר נתיישבו כנז"ל.

נחזור לדברי תשובת הגאון יוסף עיינו שיחל"א. ועכ"פ לא כתבו הח"ס, רק להוסיף עוד, בהפלת האיסור, ויחייב טעמא, שבחרו החדשים במין עונב, אבל עיקר האיסור בכל מיני כלי זמר ומטעם אחר, וכמש"ש מפורש בס"י פ"ד, שממא שראינו שאבותינו מתקני תפלות, לא תקנו בכלי שיר, אע"ג שמאנתו יצא השיר בעבודת בהמ"ק, שמ"מ לא ניהא להו בהכי, מטעם מיום שחרב בהמ"ק כו', וכמ"ש איך נשיר שיר ה' על אדמת נכר, ולשלוף אפי' לפני ה', ואם הותר קצת לשמח חתן וכלה, כי המה עגומי הגלות והותר לשמחם, אבל בבית ה' אין שמחה לפניו, וכ"כ ר"ס פ"ו דעיקר החיוב בפומא, והוא מעכב, ולבסומי קלא מוסיפים לשורר בכלי שיר, שהוא יותר ערב וחשוב, וא"כ אחר החורבן די לנו לשורר זכר למקדש בשירא דפומא, שהי מעכב, אבל זמרא דמנא, שאינו מעכב, ואית ביה שמחה יתירה, מנ"ל שהותר, וכן העלה שם ס"י פ"ט, דאף דלהדיוט הותר לשמחת חתן וכלה, אבל לגבוה נאסר משחרב בהמ"ק בזמרא דמנא, ורק בפומא, דליכא שמחה כולי האי, וגם עיקר מצוה בבחמ"ק היי בפומא, ע"כ נשאר גם הוא במקדש מעט, וא"כ מפורש בדבחה"ס דאין שום היתר

ושפא לצפורן במי רגלים, ועי"ש בכנסת ישראל, וכבר השינו בבאר שבע בכריתות ה', וכתב שאלו המפרשים ירדו אל מעין זה, שלא היה ולא נברא, והעלו בידם מי רגלים, וחלילה לפרש כן, כי שיבוש גדול ומטעות גמור הוא, אם מסברא מה העדר כבוד יש מכח השם, שיש למים אלו, של מעין זה, אם לא יזכר כלל השם מ"ר על אלו מים בכניסתו למקדש, וגם גמי ערוכה בפרק דם חטאת, דמפרש אותו מי רגלים ממש כו', וכ"פ הרמב"ם פ"ה ממעלה"ק כו', ובירור פי טרף בקלפי, והלא מי רגלים יפין לה, אלא מפני שאין מכניסין ריח רע לעזרה, והרי הלבונה ריח רע ומנוי עם סמני הקטורת עכ"ל.

(אמר) החבר חח"מ מה סי' באר שבע אין אצלי, ומתוך מה שהביא בשמו, הרב בתי כנסיות בקונטרס בית אבטינס בית ל"ו דף נ"ו ע"א, מובן שלא סמך הרב באר שבע, לדחות פירוש היש מפרשים, על מאי דמשמע מהסוגיא דפרק דם חטאת דף צ"ה, דיש לומר דהכי פריך, דהא אין מכניסים מי רגלים במקדש, כלומר מים צלולים ממעין ששמו מי רגלים, וכל שכן מי רגלים עצמן, ורק הכריח מהירושלמי בפרק טרף בקלפי, דאמרו להדיא אין מכניסין מי רגלים במקדש מפני שריחן רע, וגם מרן חיד"א בברכי יוסף א"ח ס"י קל"ב אות ה' כתב בשם הרב באר שבע שהביא רא"י מהירושלמי הנ"ל (ולא הזכיר ראיתו מובנים הנ"ל) וכתב על זה, וז"ל ומקורב נדפס ס' ארחות חיים, וראיתי שכתב מי רגלים כמשמען, ויש אומרים, מעין ששמו מי רגלים, ומימיו עזין מאד, וריחן רע, אבל מי רגלים ממש, חלילה, שלא עלה על לב אדם, לשרות בהם סמני הקטורת עכ"ל. וכפי זה דגם המפרש שהוא מעין, הוא אומר שריחן רע, לא קשיא מידי, והשיבותי מעליו את תלונת הרב באר שבע, והסברא נותנת דמי מעין זה, דומים למי רגלים, וסרי ריחיהו, ריחן גודף מרח העודף, דאי לא מעין זה, מאין זכה לשם עכ"ד הרב ברכ"י, ונמצא לפי זה דאין שום סתירה להמפרש כן, והרב בתי כנסיות שם (בר"ה ולד"ד) כתב וז"ל ולדידי חזי לי להכריח מתלמודא דידן, ואסברא לה מדאמריי בשבת בפר"ע, לענין הוצאה, דפ"ט ע"ב, במתניי המוציא עצים וכו' מי רגלים כו' כדי לכבס בגד קטן, והיינו מי רגלים ממש, דאי מי מעין צלולים, הא תני לה חדא זימנא, בריש המוציא יין, דע"ב, מים כדי לשוף בהן את הקילור, דבציר משעורא דלכבס בגד קטן, ואם איתא להא דתנו רבנן, מי רגלים, מי מעין ששמו מי רגלים היכי סתם לן תנא, דמ"ר כדי לכבס בגד קטן, והוא אפילו בצלולין, אלמא משמע דסתם מי רגלים הם אמרו מי רגלים ממש, דאי לא, הוה ליה לתנא לפרש ולא למסתם, והכי משמע בבתרא ד"ט ע"ב, דמ"ר דשנו חכמים סתם, הוי שתן, לא מי רגלים של מעין ודו"ק עכ"ל הרב בתי כנסיות.

ולפי מה שהביא מרן חיד"א בשם הרב ארחות חיים, לדברי המפרשים, מי רגלים מי מעין וכו' סרוחים הם אף שהם צלולים, נראה דגם מסוגיא דשבת הנ"ל אין

בבהכ"ן, ובפרט בכלי, וזמר שעשוי להיות בתערובות אנשים ונשים, במקום המקודש, ולעבור על איסור קריבות, בכמה עניינים, ובפרט במחולות, וכמו שהאריך בשו"ת זכרון יוסף ח"א סי' י"ז באריכות, בעובדא ידיד, והעיקר מחפצם לחקות אחרי זולתם, שלדעתם צריך שיחיי התקשרות במקום מקודש, ועיי' המכתן בראשם, ובפרט אשר יבושו לעשות, ככתוב במשפטי ישראל, ואשר לפעמים המקום אינו נקי כל כך, לפני חצר בית הכנסת, אשר באמת ראוי להשגיח על זה.

ומה שכתב הרב השואל, שכוונתם רק משום כבוד, שמי שהוא עשיר, נושאין לו פנים, לעשות בבהכ"ן, אמת הדבר, שחושבים זאת לכבוד, וביותר להראות אשר ידם תקיפה לכוף את רועי הדת, לעשות כנימוסיהם, אם אין להם עוז בנפשם, לא לפרוץ גדר, והנה דהח"ס בחאה"ע ח"א סי' צ"ה ידועים, ויעויין שם עוד בחלק ששי בליקוטי ח"ס סי' צ"ג, בתשובת הגר"מ מינץ, בתוכחתו לאח"ר, ממעשיו המקולקלים, ולא מובה השמועה וכו', וביחוד מה שהוא, עושה בחופת חתנים, לעמוד אותם לפני הארון ברית ה' כו', ואשר כנראה כל התאמצות שלחם לעשות החופה בבהכ"ן, כדי שתהיה החופה לפני אה"ק, שעיי' נעשה הקשר, ולא להיות כעמא פויזא, ועיין בתפארת ישראל על משניות, בפתיחה לסדר מועד, בסופו בידי שם שם (גורות ל') אות ב', במ"ש רמ"א סי' שצ"א ס"ג, דבחופה שעושים בבהכ"ן, שמברכין שם ברכות אירוסין ונישואין מותר האבל להיות שם כו', ויש מחמירין שיעמוד האבל חוץ לבהכ"ן לשמוע הברכות ומ"מ מותר האבל אחר ז' לברך ברכת אירוסין ונישואין תחת החופה שבבהכ"ן, הנה מדכפל ושינה חופה שעושים בבהכ"ן, על זה סמכו החדשים וכו', אשר כל מגמתם לדמות אותנו, למי שלא נוכל להדמות, ואמרו דש"מ דכך יפה לנו, אמנם מלבד שיש איסור בדבר זה מכמה טעמים, אשר לא נאריך בהם כאן, הנה תלו א"ע בקורי עכביש, דכל מה שזכר בדברי רמ"א כאן, בבית הכנסת, במקור מקומו טהור ליתא, בהגמ"י שהביאה ב"י, דשם נזכר, בבית הנשואין, וכ"כ בפירוש, בד"מ, ברחוב העיר, ונראה שטעות המדפיס הוא, דהרי מימינו לא ראינו ולא שמענו נוהגים כן, לעשות החופה תוך בית הכנסת, אלא דבשניהם הי' כתוב בב"ה, ור"ל בבית הנשואין או בחצר בית הכנסת וטעה המדפיס וכתב בבית הכנסת עכ"ל.

ובשו"ת יאודה יעלה ח"א סי' ל"ח הביא ג"כ מהב"ח באו"ח סי' קע"ד, כשמברכין ברכת אירוסין ונישואין בחופה לפני בהכ"ן אמרינן וכו', אמנם לעשותו בבהכ"ן בדוקא, חושש אני לאיסור דאורייתא ובחוקותיהם וכו', הרי להקים מצבת, אסרה התורה בלאו, אף שהיתה חביבה לפני הקב"ה בימי האבות, כמ"ש רש"י ורמב"ן בארוכה מהספרי ר"פ שופטים (וכצ"ה סבן המחבר וכמ"ש הרמב"ם פ"א מע"ז ה"א ועיין במ"ז א"ה סי' ח') וממילא אין ראייה כלל, מ"ש מהרי"ל מנהג מגניצא, דמאן יימר שהי'

בזימרא דמנא בבהכ"ן, וממילא, דמלבד איסור החופה בבהכ"ן, איכא נמי איסור מיוחד מכלי זמר בבהכ"ן, שלא הותר במקדש מעט משחרב בהמ"ק, ומה שכותב השואל שנהגו בעיר פלונית בהקלויזין, זה מביא לידי גיחוך, וכי יוכלו לומר שהי' נהוג כן מכבר, בדורות הקודמים בעת שהיו שם גדולים מפורסמים, אולי נהגו שם הממון מעצמם, בהיותם כסומים בשמחת בה"ש, וסיום הש"ס וסיום התורה, ובפרט שידוע שאין שם וכו', ואין שואל כלל בעצתם, באיזה ענין גדול, ואפשר שלא ידעו כלל מזה, וגם אם ידעו, אין בידם למחות, ואין שומעים להם גם בענינים יותר חמורים, והלא בעיר פלונית, אשר הרב דשם, אחוב להאשכנזים מאד, מ"מ יש שם ארגעל כנהוג, ואין בידו למחות, כי האשכנזים לא ישמעו לו, רק אם יקיל להם, ומה שהוא כרצונם, ולכד כל זה מה בכך אם גם המו"ץ דשם, לא אסקי אדעתיה שיש איסור לומר בבהכ"ן, ובפרט בתפלה שיש איסור בלא"ה, גם זולת דהח"ס וכנ"ל.

ומלבד כל זה יפה, כתב כ"ת, שבמקומות שעושים החופה בבהכ"ן, ובפרט בכלי זמר, בא הרבה לידי קלות, ראש עם נשי חבריהם, מה שבלתי נאות להעלות על הכתב, ומלתא דלדידו לא הוי מומא כו' וגם הרה"ח שי"ר מפראג אשר החדשים מתכבדים ומתפארים בו, ואשר ראיתי נדפס ממנו, לאחר פטירתו, מכתב שכתב לאחד מאוהביו, במ"ע הצופה, לחמניד, בשנת חמש עשרה לצאתו לאור, בגליון מ"ד, אחרי שכותב, הן אמנם רבים כיום המתפרצים בארצות אשכנז, ומהם גם הקוראים עצמם רבנים, וכאמת אוי לה לרבנות זו, שמקברת את עצמה, ואני הראיתי פה גלוי לכל העדה והארץ כי כרחוק מזרח ממערב כן רחוק דרכי מדרכיהם ומחשבותי ממחשבותיהם כו', וכבר הודעתי לכת"ר כי לא יחשבני בזה לאוהב חדשות בכל ענייני הדת ולאות וכו' (ואחרי שהאריך להראות עד כמה עמד בפרץ שלא להתיר קטניות בפסח גם כשנת הכצורת ולא חת מאימת החדשים אשר הפילו עליו אימים והוא עמד מנגד להם ולא התיר ולא יתיר ואחרי כ"ז כותב) ונשען על כל זה ערכתי ליעץ אל כ"ת אשר בדבר הנדרש כו' יעש"ב ואשר אם כי נמה מדרך הסלולה בנשיית אהבת החדשים ומ"מ כותב גם הוא רק יצוה להכריח באזהרה על ביאת הנשים בבהכ"ן, מלבד אמות הזוג, ושושבינין וכמ"ש מהרי"ל שרק אמותן של החתן וכלה חולכות, ושאר הנשים היו ממתנות בפתח בהכ"ן כו', ואשר לא שם על לבו הפרצה, מענין כזה בבהכ"ן, ואשר לא יועיל ההכרזה מלהרחיקם בעת שהותרו גם השושבינות, ואשר גם לפי דבריו בימי מהרי"ל, לא נהגו הנשים לעשות שושבינות, ואפשר שגם אמותן לא הלכו בימי נדותן, ועכ"פ גם הרה"ח שי"ר, אשר מפני שמו ינחתו החדשים, ואשר נענה להם בזה בראשו, ורצה להחזיק הרע במיעוטו וכידוע מנהגם של המהדרים, לעשות חופה

[דברי חסידים]

אז מנהג וחק קבוע אצלם כן, מלבד זה, וכי בכל מנהגי מהרי"ל אנו עושין כמוהו, בזמנו ובמדינתו, ומהרי"ל עצמו לא כתב שיש לנהוג כן, אלא כתב שכן היי מאז מנהג מגניצא לבד כוי ובקדושין נ"ב א', אשה בעזרה מנין כוי, ושמה תפרוס נדה, עיין בעיתותא כמו בסומה ועיין בראש יוסף ריש חולין וכו' ומפני תערובות אנשים ונשים במקום קדוש ואם היא בנדוטה אינה הולכת ג"כ לבהכ"ן נשים (ובסי' פ"ח בא"ח שאפילו לעזינ אין נכנסות בימי וילופן וכמ"ש רמ"א ולבוש כסברא הראשונה וזולת כימים שיחיה להם צער גדול התירה מדוחק לסמוך ארשיי) ואסור לשנות מנהג, ק"ו מתפלה, כמ"א סי' ס"א מהירושלמי, אעפ"י ששלחנו לכם סדר התפלת אל תשנו כוי וגם לפרסם שמחה של מצוה, וכן כתיב (ירמיה ג' ד') ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וכו' קול מצהלות חתנים מחופתם יע"ש עוד טעמים אשר לא רציתי להאריך יותר בהעקת דברים, ובהג"ה מבה"מ האריך בדבר הנאסר מחמת סייג, וגדר מהנהגת אבותינו וכפרט בגדר תערובות אנשים ונשים יחדו, עיין בסוכה נ"א תקון גדול עשו שיהיו אנשים למטה ונשים למעלה כוי וק"ו בשעת שמחה כוי ובא"ח סי' תקכ"ט מחייבים ב"ד להעמיד שוטרים שלא יתקבצו אנשים ונשים, וק"ו בבהכ"ן מקדש מעט, עיין רד"ק בפ' (יחזקאל יא. טו) ואהי להם מקדש מעט, וספר יראים סי' שס"ד, דמורא בהכ"ן כמורא מקדש כוי ובתשובה מאהבה ח"א סי' רכ"ט בשם הוהר, אשה בבית ה', בית תפלת האנשים, כהעמדת פסל עכ"ל, ועיין בא"ח סי' צי ס"ט, ובצרור החיים מאמר כסוי חטאה שמנהגנו לתקן בהכ"ן של נשים למעלה כסוכה נ"א בי ורמב"ן פ"ח מלולב.

ועיין שו"ת מהר"ם שיק חאה"ע סי' פ"ז כי אדרבא מזה שנראה במקצת מקומות שהיה החופה בבהכ"ן בימי מהרי"ל מוכרח שבכוונה ומדעת הוציאו לעשות אותה מחוץ לבהכ"ן, יהיה מטעם פריצות או מאיזה טעם שיהיה, זה כמה מאות שנה שהנהיגו לעשות החופה שלא בבהכ"ן ועלינו לקיים המנהג וכמ"ש הרמב"ם ריש הלי ממרים, ועדיף עכ"פ ממנהג בני ביישן, שאמרו בו, אל תמוש תורת אמך, ומ"ש הב"ש סי' ל', לקדש בבהכ"ן, זה לכאורה נגד התוס' קדושין נ"ב ע"ב, דלא רגילי ליכנס בעזרה כדי להתקדש, דבזיון הוא, וא"כ בודאי גם בבהכ"ן כן הוא, ועכ"פ אם רוצים לשנות המנהג ולדמות לאחרים, כאשר הוא באמת טעם רוב המשנים ועוברים באיסור דאורייתא ככתוב ברמב"ם פ"א מע"ג מקרא (דברים יב ג') דהשמר פן תנקש וכו' ועיין בספר מחולת המחנים סי' די כוי כוי ע"ש, ולכל יאמרו שהשבועה היא הקנין ולא החופה ושאדרכה הקנין נגמר בכל מקום על קידושי ש"פ ואין אנו צריכים שום מקום מקודש לקיים החו"ק כי בכל מקום עיני הי צופות וכמ"ש גם לבן ליעקב (בראשית לא ג') ראה הי עד ביני וביניך, ובתענית הי בבחור ובתולה שכרתו ברית להזדווג ולקחו

חולדה ובור שהיי לפניחם לעדים ואם היה מנהג להיות בבהכ"ן מדוע במלוהו וע"כ משום סייג והרחקה מגדר של הרהור וכמו שפטרו את בני החופה מהנחת תפילין בשעת החופה משום גדר והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו) ששם מצוי ההרהור וכדינא דגמי ומובא בא"ח סי' ל"ח ואפי' בשעת מילה לא יביאו הנשים את התינוק לבית הכנסת ורק על המפתן יעמדו עכ"ל בקצרה והאריך עוד בהר תבור אות י"ז לחזק דבריו באריכות הלשון.

לאחר גמר מכתבי נודעתי שכמעט אין חילוק כלל בניגונם רק שהארגיל עשוי לדרוך עליו בעת הנגינה אבל כולם משירי נכר כוי כוי הנני חותם זאו"ש יוסף זכריה שמעריץ.

אחר איזה ימים שלח ידו שנית הגאון הנ"ל יצ"ו בענין זה וז"ל גידון החופה בבית הכנסת אמלא עוד את דברי מהרשום אצלי בזה כמ"ש באה"ע סי' ס"א לעשות החופה תחת השמים והוא עדי"ש בהוריות י"ב ובריתות ו' ובש"ע ר' הלכות ר"ה לאכול בריש שתא דברים מתוקים דסימנא מלתא, ועיין בספר מאורי אור בחלק בן נון בחדושי למוף קידושין וז"ל ואגב אזכרה מנהג אשכנז ופולין ומהרי"ל באשכנז מנהגא כתב שעשו בבהכ"ן על התיבה ושלא יסתור הרמ"א באה"ע סי' ס"א תחת השמים ע"כ כוונתו אם אין מקדשין בבהכ"ן מבלי מקום כמ"ש בד"מ שנהגו באין מקום בבהכ"ן הלכו לחצר בהכ"ן למזרחא מוכח כל דינים ומנהגים שבסי' ההוא כתובים בספרו ד"מ, והנך י"א לא נזכר כלום ולא ציין בש"ע מבטן מי יצא והרי שכיה העתק תלמיד לעצמו ונשמט בפנים תוך הדפוס וכמ"ש ב"י על הטור בדוכתא מובא עכ"ל.

ועיין במכ"ע הצופה להמגיד שנת תרל"ג גליון מ"ג ששם כתוב בלא כף, וכוונתו בית המשתה וכ"כ מלשון הד"מ יו"ד סי' שצ"א שמהרי"ל ציוה לאכל שיצא חוץ לכ"ה בשעת ברכה וכהוראת לשון הטור שמציין עליו שהוא מבית המשתה, ומזה נראה ג"כ שעשו החופה בבית המשתה והנהגת שבעה שלא הזכיר מהד"מ אולי לא היי בידו כאשר גם הכה"ג כתב כמה פעמים שאין בידו הד"מ עכ"ל, ועיין בשו"ת נחלת שבעה סי' מ"ב שהשיב לו הכה"ז ואין ספק שלא עיין בגוף הטור והב"י וע"ש בצופה גליון מ"ד שלפי הכנתו לשון עד שיכנס לחופה לא יוכל להתקיים, שעל זה כתב שהכניסה החיאת תחת היריעה שעל הכלונסות או במקום שנוהגין לילך לבהכ"ן הרי כניסה ממש, ואם לבית המשתה אין זה כניסה לכלה כי שם מקומה, וגם מה לשון מוליכין שם והם על טווי"ד סימן שצ"א, ואם על בית המשתה מה זה שכתב מהרי"ל שיצאו האבלים חוץ לכ"ה בשעת הברכה ולמה יכנסו שם כלל מתחלה, וגם שבמהרי"ל הלכות נישואין ומביאין עם כ"ז עד פתח ב"ה וממתנת עד שמוליך הרב את החתן על המגדל ב"ה ואמה של החתן ושל הכלה היא הולכת ועומדת אצלם על המגדל בשעת

את האהל להיות אחד שתהא שכינה ביניהם כמו שהיתה שכינה באהל מועד שהוא המשכן שהגינה שם בשעת המנין מעה"ר כו', ובקצת ארצות נוהגין שעושין החופה בעזרת בהכ"ן שהיא בית התפלה ותמיד מצויין שם עשרה דכל כ"י י' שכינתא שריא עכ"ל.

ונראה מזה שגם בזמנו לא היה מנהג קבוע בכל מקום רק בקצת מדינות ועיין בשו"ת הר תבור דף כ"ד ע"ב שמנה מיני שמות איסור בנתינת חופה בבהכ"ן תערובות פגול בבהכ"ן וכו' ובבהכ"ן היו מבדילין אלו שתי המשפחות, וכן בפי' נצבים עשה מחיצה בין כל איש ישראל ובין נשיכם ובזה"ל הכלה גדולה בשנים ואפילו הכלה בלבדה בלי שושבינות לבהכ"ן יהי בזה חשש הרחוק במקום קדוש והוא נגד דין הכתוב (דברים כג, טו) והיה מחניך קדוש ולא יהיה כך ערות דבר להרחיק הקדושה מכל דבר ערוה ולכן במלו כ"ד שלפנינו זה יותר משתי מאות שנה לכלתי תהיה החופה בבהכ"ן, וידוע שבימי מהרי"ל היו משיאין את בנותיהן בקטנותם טרם הגיעו לימי הבגרות קודם היותן בני י"ב שנה ומחצה ולכן יכולה היא לבדה ומבלי שושבינות לילך עם הרב לשם אל המגדל לבהכ"ן כו', וגם טומאת נשים נדות הבאות שם בזמן הזה ואפ"י אם רק הכלה תבא לשם הלא לפעמים היא בעצמה נדה שבוה"ל הגיעו לפרקן בעת נשואין וגם נוהגין ליתן חופת נדה ועיין ב"י ס"י פ"ח ולבוש ורמ"א ובפרט תה"ד אוסרין זולת בימים נוראים ועי"ש בח"א ובפרט שעיקר מגמתם להדמות וכו' יעש"ב עכ"ל הגאון יצ"ו, במכתבו השני עלץ לבי בראותי בקיאותו הנפלא דכל רז לא אניס ליה שבעה"ל כיונה דעתי העניה בכמה דברים אשר כתבתי מאז מדעתי לדברי הרבנים שהביא הגאון יצ"ו בשני מכתביו הנז"ל מספרים שלא ראיתם ולא ידעתם מעודי כאשר יראה המתבונן במה שכתבתי ובמה שהביא הגאון יחיה. אף גם זאת הראוני עתה בהמליץ תרנ"ד נומר קט"ז כתוב שבעיר וואזנעסענק פלך חערסאן היה ריב על זה כי הרב אב"ד דשם יצ"ו אסר לעשות חופה בתוך בית הכנסת והיו מתנגדים להוראתו ושאלו במליגראמה להרה"ג הגדול רבינו יצחק אלחנן ספקטור אב"ד קאוונע וצ"ל אם מותר לעשות חופה בבית הכנסת והשיב על ידי המליגראף כדברים האלה אסור, צריך לעשות חופה תחת כפת השמים, וכאשר באה תשובה זו חדל ריב ומדון כי גם המתנגדים הרכינו ראשם אלה הדברים אשר בהמליץ הנ"ל. גם בהצפירה התרנ"ד נומער מאתים ותשע הראוני מאמר משא ומתן ע"ד המנהג שכתב סופר אחד בשם המגיד שהרש"ל ראפאפורט מפראג כתב כי לפנינו בישראל היתה החופה בבית הכנסת ביראת כבוד ובהדרת קודש השושבינין החתן והכלה ובני משפחתם וברוב כבוד והדר ודרך ארץ ונימוס התהלכו בבית אשר קדוש יאמר לו, אבל בימים אחרונים אשר חוצפא סניא ויבואו האנשים על הנשים ויפרצו בבית ה' בחורים ובתולות ופריצי עם,

הברכה כו', אך לאלמנה הברכה בחצר ב"ה אצל פתח ב"ה, וגם מבואר שם בתחלה ככמה פעמים בית הכנסת ולא בר"ת וז"ל וכל זה בבית שעושין החתונה אבל בחופה שעושין בבית הכנסת כו' יש מקומות שמחמירין להיות האבל עומד כל יב"ח חוץ לבהכ"ן לשמוע הברכות (תנחות מהרי"ל), ומ"מ נראה דאבל יכול לברך ברכת אירוסין ונשואין תחת החופה שבבית הכנסת והם דבריו בד"מ, ובלבוב עושין החופה באולם של פני בהכ"ן אך היא מכוסה ומקורה, ומה שחושש כ"ת שיבואו אנשים ונשים, גם לזה הי' המהרי"ל משים בלבו שרק אמותן של החתן והכלה הולכות ושאר אנשים היו ממתנות בפתח בהכ"ן, ומה מהרמב"ם ח"ל בהכ"ן שגם הספד אסור בבהכ"ן כיון שמיועדין רק לתפלה הנה רק בצרכי יחיד ליחיד אבל לא של רבים והותר שם כל סעודת מצוה בס"י קכ"א ס"ק ה' בשם סמ"ג עכ"ל הרה"ח שי"ר, ועיין בהצופה שנת ט"ז גליון (נ"ו) ו' ובצופה ש"ע גליון ל' ובגליון מ"ד.

ועל כל פנים גם לפי דבריו בימי מהרי"ל לא נהגו הנשים לעשות שושבינות ואפשר שגם אמותן לא היו הולכות בימי נדתן ובפרט לפי מנהגנו לעשות חופת נדה והשושבינות מכניסין והולכין עמהן נשים ובתולות כמו בתי מטריאות ונוהגין קלות ראש בבהכ"ן כנודע וכסוכה נ"א ב' תקן גדול התקינו וכו', וכ"כ הרמב"ם פ"ח מלוכל הי"ד, ובברק השחר בלקומים בסוף המיוחס להגר"א מפי השמועה המנהג שהחתן הולך לבית הכלה ובמה יקנה אותה שמעמידין החופה בצד בהכ"ן ומעמידין שם את החתן ובזה קונה מקומו כי הקהל מקנין לו המקום ואח"כ מביאין הכלה לרשותו ובזה קונה אותה עכ"ל.

ובנהלת שבעה במשפטי הכתובה ס"י י"ב אות ט' ומקצת קהלות מקדשין בבהכ"ן ומוליכין החתן והכלה לבהכ"ן לחופה כו' ועיין ב"ש ס"י ל' בסק"ט גיטין וקדושין שאני דרגילין לעשות בבהכ"ן ועי"ש באבני מילואים ס"ק ח', ודוקא לענין גיטין וקדושין דרגילין בבהכ"ן ומשום דהנ"ל מצוה הו"ל דין סימטא כו', ולמעין בתשובת ריב"ש ס"י ר"ה שנקיט רק הלשון מ"מ בהכ"ן חרי הוא כסימטא לענין גיטין שהרי רגילות הוא שעניינים כאלה נעשים שם הויא לגבי גיטין כסימטא לגבי הנחת כלים, והב"ש כנראה הבין מדבריו שעניינים כאלה גם על קידושין שהיי' הנהוג כן בימי מהרי"ל, ועיין בשו"ת יוסף דעת מהשו"ט סו"ס י"ט מה שנחלקו הקדמונים מה היא חופה, בדברי העיטור הובא בב"י אה"ע ס"י ס"א וכו' ועיין בתוס' סוכה כ"ה ב' ד"ה אין שמחה אלא בחופה וב"י אה"ע סו"ס פ"א ומ"ז ס"ב ס"ק ז' ועיין בשאילת יעבץ ח"ב סו"ס קע"ב ושו"ת קול שאל שאלה די דף כ"ח ע"ב ועיין ט"ז יו"ד ס"י שמ"ב ס"ק א' בד"ה אחר הדברים כו', ועיין בספר אמרי שפר מוהר"ר נפתלי אשכנזי מצפת שנדפס בוויניציאה שנת שס"ח בדורש לחתן ולאכסניא בדף (ר"ה) י"ג ע"ב וז"ל ואפשר שמטעם זה נהגו לעשות חופה כעין אהל מלמעלה לחבר

וכמו שהאריך הגאון זכר יוסף יצ"ו בלהבות דב"ק שהבאתי למעלה.

וכן כתב לי רב אחד מידידי יצ"ו שבעיר פלונית היו נוהגים קלות ראש וחוצפא יתירה בעידן חדוה הכנסת כלה לחופה וכו', לכן ראו לתקן שתהיה החופה בבית הכנסת כי הוא מקום מקודש ולא יבואו אנשים על הנשים וכל הבאים בית הי' יושבים ביראת הכבוד וכו', ואלה דברי המכתב אדוני שאל על מה שראה בספר פי שמשמעות הדברים שפה העירה המנהג לעשות החופה בבח"כ וארי דורש אם כך הוא המנהג להודיעו מעמו של דבר, והנה כבר בא מפורש הדבר בספר הנו"ל במקום אחר כן ונכון הדבר כי על כן רבו העושים החופה בבח"כ והטעם יען כי בעשותם החופה בבית היו באות הנשים המזומנות בלבוש של מחול וריקוד כך לרקד לפני הכלה והחתן אחר החופה, מה שאין כן בהעשות החופה בבח"כ שבאות היה תערובת גדולה אנשים ונשים בחורים ובתולות, גם כי בבית היו עושים החופה בלילה, ועוד טעמים רבים שלא ניתנו ליכתב עכ"ל יצ"ו, ועם כי לא נחה דעתי העניה בתיקון זה והטעמים שהזכיר אינם מכריחים לעשות החופה בתוך בית הכנסת ממש והיה לכם לתקן שתהיה החופה בחצר בית הכנסת כמו שנהגים כן במקומות הללו, וכיון שאין שם ריקודים ומחולות לא היו הנשים באות בלבוש הבז המיועד לריקוד ומחול וגם חשש תערובת אנשים ונשים אין כל כך בחצר בית הכנסת אשר באים שם לשעה קלה והיו מוכרחים לעשות החופה ביום כמו שמוכרחים לעשות החופה ביום בהיותה בבית הכנסת עצמה (כי לפי הנראה אין דרכם של בני אדם הללו לצאת ברחובות קריה ללכת לבית הי' בלילות), ולכן הטעמים שהזכיר נרפים הם והכמוסים שלא רצה לגלותם אין לי לדון עליהם.

ואשר כתב בספר הנ"ל וז"ל עתה נהגו חשובי ונכבדי הקהלה, לעשות החופה בבית הכנסת, וחוא מנהג נאה ונכון, שיתברכו החתן והכלה במקום קדוש בבית אלקים, ועיין חתם סופר ס"י צ"ח שכתב שראו רבותינו הקדמונים, שראוי לברך השבע ברכות במקום קדוש וקבוע להתפלל והוא דבר מוסבר ואמתי עכ"ל. הנה הרווא דברים אלו ידמה בדעתו שדעת הגאון חתם סופר, כי נכון הדבר לעשות החופה בתוך בית הכנסת, וזה סותר מה שכתבתי אני הדל בראש אות זו בשמו דאיכא קפידא שלא לעשות החופה בתוך בית הכנסת, אבל באמת המעיין בדברי הרב, בגופן שלהן, ישכיל שאין זו דעתו והאמת הוא כאשר כתבתי בשמו, וארשום פה תורף דבריו והוא זה: נשאל אם נכון לשנות מנהג קדמונים ולעשות החופה בבית הכנסת הקדושה, ובתשובתו הביא מה שכתב הרמ"א בס"י ס"א יש אומרים לעשות החופה תחת השמים לסימן טוב שיהא זרעם ככוכבי השמים, ושורש דבריו בתשובת מוהר"ם

תקנו לעשות במבוא הבית הכנסת וכו', והסופר הביא בשם ספר מקור המנהגים וז"ל מעמידין החופה במקומות שונות או תחת אויר הרקיע או בבית הכנסת או בבית החתונה ולכולם מצאנו היתר העמידה וכו' (ביאר העמידה בבית החתונה ושוב כתב) העמידה בבית הכנסת נמצא ברמ"א ס"י שצ"א ס"ד בשם הגה"מ וז"ל החופה שעושים בבח"כ שמברכין שם ברכת אירוסין ונישואין וכו', גם בנחלת שבעה ס"י י"ב סעיף מ' כתב דבקצת קהלות מקדשין בבית הכנסת ומוליכין החתן והכלה לבית הכנסת לחופה ובמוהרי"ל הלכות נישואין כתוב לבחור ובתולה העמידו על מגדל בית הכנסת ולא למון או אלמנה בחצר בית הכנסת וכו' (ביאר העמידה ברחוב העיר וסיים) הנה בזה כל מקורי הדברים וכל הדעות הראשונים והאחרונים ונוכחנו לדעת כי גם הרמ"א אשר מפיו אנו חיים נוטה לכאן ולכאן ורפיא בידה (כי באה"ע ס"י ס"א סעיף א' כתב דיש אומרים לעשות החופה תחת השמים וכו'), ואם כן אין בזה משום פורץ גדר, מר כדאתריה ומר כדאתריה וכו' עיי' תורף הדברים. והני מילי דהרש"ל ראפאפורט נכונים בטעמם דאף אם מן הדין מותר גוף סידור הקידושין לעשות בבית הכנסת מ"מ כיון שבדור האחרון חוצפא סגיא אסור לעשות זאת בבית הכנסת ולכן אף אם נהגו מימי קדם לעשות החופה בבית הכנסת ראו והתקינו לבטל המנהג וקבעו לו מקום במבוא או בחצר בית הכנסת, ואם אמרו כך לעקור ולבטל מה שנהגו מקדם על אחת כמה וכמה במקומות שלא נהגו כן מימי קדם ורוצים לחדש דבר לנהוג מנהג זה כבנדון המוזכר בראש אות זו דפשוט דיש למחות בידם וכמו שכתבתי בס"ד, ומה שהביא בספר מקור המנהגים מדברי הרמ"א ביו"ד ס"י שצ"א דעושים החופה בבח"כ הנה ס' מקור המנהגים לא ראיתי ולא שמעתי ממנו ונאמן עלינו הדיין הגאון חתם סופר בס"י צ"ח שציינתי בראש אות זו שכתב בהחלט שדעת הרמ"א לעיקר דיש לעשות החופה תחת אויר השמים לסימן ברכת אברהם ככוכבי השמים לרוב ודברי מוהרי"ל שהזכיר במקור המנהגים כבר הביאם בחתם סופר, ועל פי דבריו נתיישבו לו דברי מוהר"ם מינץ הנראים כסותרים בענין זה כמו שיראה הרווא בגוף דב"ק.

ודברי הרמ"א שביו"ד ס"י שצ"א כבר הבאתי בתחלת אות זו מה שכתב הרב תפארת ישראל שטענת סופר הוא והיה כתוב בדברי הרמ"א בב"ה והוא ראשי תיבות בבית הנישואין כמו שהוא הלשון במקור דברי הרמ"א וחשב המעתיק שהוא ראשי תיבות בית הכנסת וכתב כן וכו', ומלבד זה אין ראיה מדברי הרמ"א ומוהרי"ל ונחלת שבעה הנ"ל, ולפי מה שכתב בהמגיד בשם מוהר"ש ראפאפורט שכזמן קדמון שהיו חרדים לדבר הי' והיו עושים החופה בבית הכנסת ביראת הכבוד והדרת קודש וכו', לא כן עתה חוצפא סגיא וכו', אם כן אין ראיה מדברי הקדושים הנ"ל לימים האלה ובזמן הזה

ובכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך ואברכתך כתיב, ולכל הדברות מבואר שמה שכתבתי בשמו הוא האמת, ודלא כמו שנראה מדברי הספר הנ"ל וגם מדברי מר בריה הגאון כתב סופר מתבאר שכן דעת הגאון מר אביו עיין לקמן (כדיה ודע דכתב סופר) והוא האמת ויציב.

ועל כל פנים גם מדברי הרב הכותב הנ"ל יצ"ו למדנו שכל עצמם של בני אותה העיר ששינו המנהג שהיו נוהגים לעשות החופה בבתיהם והתקינו שתהיה בבית הכנסת לא תקנו כן אלא משום מיגדר מילתא שלא ינהגו העם קלות ראש בעת הכנסת הכלה, כי במקום קדוש כל העם יושבים באימה ויראה מה שאין מתנהגים כן כשעושים החופה בבתיהם, אבל כשיש לחוש שינהגו קלות ראש גם כהיות החופה בבית הכנסת ונוסף גם הוא שיחללו קדושת המקום ודאי דאסור לעשות החופה בבית הכנסת והימים הראשונים היו טובים שהיו מתנהגים ביראה וכבוד בבואם אל הקודש פנימה לא כן עתה בעונותינו, לכן אין להתיר כלל.

ונראה שבסדר הזה היו מתנהגים בהעמדת החופה בבית הכנסת (כיראת הכבוד ובנימוס ודרך ארץ) בעיר אשר נשאל עליה הגאון כתב סופר בחלק אהע"י, ולכן כתב שיש בזה משום שינוי מנהג, שנהגו לעשות החופה תחת כיפי השמים כמו שכתב הרמ"א וכו', ואף בענין זה כתב לאסור כמו שאביא דב"ק להלן בס"ד, אבל אם היו נוהגים קלות ראש בעת הכנסת כלל בבית הכנסת כמו שהוא במקומות אלו, בזה לא הוצרך לדבר כלל, כי דבר פשוט הוא דאסור וזה ברור.

ולענין אם מחוייבים דייני העיר לריב ולהתקוטט עם בני העיר (הרוצים לסרר חפה וקידושין בבית הכנסת) אף אם על ידי זה תקופה פרנסתם הקצובה להם מקופת הקהל, הנה הרב השואל שבשו"ת כתב סופר בחלק אהע"י סימן מ"ז כתב, כיון שהעמדת החופה תחת כיפי השמים לאו דינא הוא, רק מנהג ישראל, כנראה מדברי הרמ"א, לא צריכי דייני העיר לריב עם אנשי העיר על זה, כי על ידי זה תקופה פרנסתם וכו', וצ"י לעיין בשפתי כהן יו"ד סי' זק"ן סק"ג (שכתב לחלק, דהא דאמרינן דכדי שלא לעבור על מצות ה' צריך לבזבז כל ממון, אינו אלא לעבור על לא תעשה, אבל משום ביטול מצות עשה, אינו חייב לבזבז יותר מחומש), והגאון המחבר כתב לו, שעל ראייה זו, יש לפקפק, ויותר היה לו להביא, מה שכתב המגן אברהם בסי' תרי"ח סק"ג בשם ספר החסידים, שאם על ידי תוכחה ישנאנו וינקום ממנו, אין צריך להוכיחו, אלא דגם מזה אין ראיה, משום דדברי הסי' חסידים, אינם אלא לגבי אדם לחבירו, ומשום מצות הוכח תוכיח את עמיתך וכו', אבל מי שיושב על כסא רבנות, ונתקבל לפקח על עסקי העיר, להורותם דרך החיים, להוכיח ולליסר אותם בדברים, ולהעמיד הדת בכל מאי דאפשר, לא יחוש על עצמו, רק על כבוד השם יתברך, יהיו עיניו ולבו תמיד, וכבר אמרו האי צורבא מרבנן דמרחמו ליה בני מתיא

מינץ סי' כ"ט ודבריו צריכים ביאור שנראים כסותרים, דממה שכתב בתחלה, מתבאר שהיו נוהגים לעשות החופה בתוך בית הכנסת ממש (העתיק שם לשון המורה על זה) ואילו ממה שכתב שם אחר כך, מתבאר שהיו עושים החופה באויר, בחצר בית הכנסת (העתיק שם לשון המורה על זה) ומוהר"ם מינץ היה תלמיד מוהרי"ל, ולכן עיין במוהרי"ל, ועל פי הכתוב במוהרי"ל ביאר שאין סתירה בדברי מוהר"ם מינץ, כי היו נוהגים לעשות שתי חופות, היינו בתחלה חופת מאיין וזו היו עושים באויר השמים, בחצר בית הכנסת, וחופה השנית היינו שבע ברכות בתוך בית הכנסת עצמה, ונתן מעם על עשיית חופת מאיין, באויר לסימן טוב, שיהא זרעם ככוכבי השמים, ומעם לחופה שבע ברכות בבית הכנסת, כדי שיתברכו שבע ברכות במקום קדוש, מקום קבוע להתפלל, וזה דוקא בבתולה דאדיכא תרווייהו, מאיין וחופה, אבל באלמנה דליכא מאיין, ראו לעשות החופה עם ברכותיה תחת השמים לסימן ברכה (שיהא זרעם ככוכבי השמים) כי חשבו מעם זה עיקר, ומוהר"ם למד רמ"א במדינות אלו וכל מדינות וגלילות פולין ורוסיה דלא נהגו העולם בחופת מאיין, אם כן על כרחין להעמיד החופה של כלונסות בחצר בהכ"ן תחת השמים לסימן ברכה, ותמה על מנהג אשכנז שגם עכשיו נוהגים בחופת מאיין ובכל זאת עושין גם החופה של שבע ברכות תחת הרקיע בחצר בהכ"ן ואין שום מקום בכל אשכנז שעושים חופה בבחכ"ן והלא מתבאר מהנ"ל שכשעושין שתי חופות עושין חופה של שבע ברכות בבית הכנסת. וישיב דחצר בהכ"ן של מקום אשכנז דשכיחי אורחים המתפללים בחצר בית הכנסת חשיב מקום מקודש בבית הכנסת עצמה והוא ליה מקום קבוע להתפלל שם ואיכא תרווייהו לסימנא טבא ככוכבים ומקום מיועד לתפלה וברכה, וסיים בהא מלקינן, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א, להעמיד החופה תחת השמים לסימנא טבא להתקיים ברכת אברהם, ואשר לא הפץ בברכה ותרחק ממנו מתכוין ללמוד מדרכי המצרים וכו', והמתאווים לברכת אברהם יהיו צאצאי מעיהם כמותם אלו תורף דב"ק.

הרי מפורש שאין דעתו נוחה לשנות מנהג הקדום ולעשות החופה בבית הכנסת אלא באויר השמים, ומדבריו למדנו שכן פשט המנהג עתה בכל מושבות בני ישראל לעשות החופה באויר בחצר בית הכנסת, אף באשכנז שעושים חופת מאיין, גם עתה, מ"מ אין עושים חופת השבע ברכות בתוך בית הכנסת, כאשר התנהגו מימי קדם, וכתב שדעת הרמ"א שהמעם האמור על עשיית חופת השבע ברכות בתוך בית הכנסת שהוא מפני שראוי ישתברכו במקום מקודש אינו מעם כעיקר אלא העיקר הוא שראוי לעשות תחת כפת השמים ולכן כשאי אפשר לקיים שני המעמים (דהיינו כוסם היה שאין עושין שתי חופות) תופסים העיקר לעשות החופה תחת אויר השמים ולא משגחינן על המעם שיהיו מתברכים במקום מקודש,

משום דלא מוכח להו במילי דשמיא וכו', וסיים דבענין זה לא כל המקומות והעתים שוים ולכן אי אפשר לייעץ לחבירו אלא כל אחד יראה אשר לפניו והשם יתקנהו בעצה טובה לכבוד שמו הגדול.

שוב כתב (בדיה עד כה) באם לא יקובלו דבריהם ויתקנו לעשות החופה בבית הכנסת אם יש איסור למסדרי קידושין, דהרב השואל פשיטא ליה דשרי, כיון שגם אם ימנעו דיני העיר מלסדר קידושין, הרבה קלי הדעת ימצאו, שיסדרו קידושין בבית הכנסת עבור מחיר כסף, ואם כן אין בזה משום לפני עור, כמבואר בפרק קמא דע"ג, וכתב לו שנעלם ממנו דהרמ"א ביו"ד ריש סי' קנ"א כתב שתי דעות אם מכל מקום אסור מדרבנן ומסיים ובעל נפש יחמיר לעצמו, ולפי דברי הש"ך שם אין שום מחלוקת דהסוברים דאיכא איסור דרבנן הוא דוקא בישראל והסוברים דליכא איסור כלל מיירו בעכו"מ, אם כן בישראל לכ"ע אסור מדינא ולכן בנדון זה אסור מדינא מדרבנן, ושוב כתב לצדד על פי מה שכתב בדגול מרכבה שם דדוקא בשוגג הוא דאיכא איסור דרבנן מפני שבית דין מצווים להפרישו, ולא במזיד, ואם כן בנדון שלנו, דאחר שפרסמו שאין לבטל מנהג של ישראל תורה הוא, שוב כשלא ישמעו ולא יאזינו, נראה לכאורה דאין למסדר קידושין שום איסור, אלא דדברי הדגול מרכבה צריכים עיון וכו' (האריך קצת לפלפל בדברי הדגול מרכבה וסיים שדברי הדגול מרכבה מפורקים במה שכתב לחלק בין שוגג למזיד), וסיים היוצא לנו מכל זה דבנדון דידן, אסור לסדר קידושין, משום מסייע ידי ע"ע, אלא דיש לומר כיון שיש בו מפני דרכי שלום כמו שכתב מעלתו, ומבואר בנימין, דבדרבנן התירו מפני דרכי שלום, לסייע ע"ע, וכל שכן בדבר הזה שהוא מנהג, דמותר, ומכל מקום אני נבוכ, אם זה דומה למסייע דש"ס בנימין דף ס"א ובע"ג נ"ה, דכאן המסדר הקידושין, הוא העושה, מדבר, ומקיים, ומבלעדו לא יהיו הקידושין במעמד ההוא, אולי גרע הרבה, ממסייע, ואיני מחליט רק כמסתפק, וכל זה במקום שאינו אלא מנהג בלבד, אבל במדינותינו כו' עמ"ש יש בזה כמה לאוין של ח"ה ועל השמר פן איכה יעבדו הגוים האלה וכו' השמר לך פן תנקש אחריהם (דברים יב, 6), בפרט כי מעשה חופה וקידושין הוא ממצות התורה שיש בה עבודת יוצר הכל יתברך שמו ע"כ דברי הגאון בזה, ומה שכתב על דברי הגאון דגול מרכבה במה שכתב לחלק בין שוגג למזיד עיין עוד בכתב סופר חלק יו"ד סימן פ"ג מה שהאריך בזה, גם אני ההדיוט כתבתי בס"ד בענין זה בקונטרס הכללים במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק ג' עי"ש (מדיה והנה לעיל וכו' ומשם והלאה).

ודע דבכתב סופר הנ"ל בתחילת התשובה כתב להרב השואל בזה הלשון, הנה כבר העדתי במכתבי הקודם כי יש בידי תשובה בענין העמדת החופה בבית הכנסת מאאמ"ו מאוה"ג וצ"ל ועתה בבוא שנית

דברי מעלתו בענין זה, צויתי להעתיקה, והנה היא לומה בזה ועיניו יחזה מישרים דעת קדוש עליון כבוד רבו ז"ל עכ"ל. אך שם לא נעתקה התשובה ההיא וכפי המובן אין כונתו על דברי החתם סופר באהע"ז סי' צ"ח הנז"ל בראש אות זו (שאם כן היה זו לו להראות מקום לתשובה ההיא שכבר היא בדפוס או על כל פנים להזכיר שהיא התשובה שבחתם סופר), אלא תשובה אחרת היתה בידו, בפרק כל כתבי הקודש, להגאון חתם סופר, ואין אתנו יודע את אשר דבר בקדשו, בתשובה ההיא, ואחרי שדעת הגאון כתב סופר דדבר הזה אסור מן הדין כמו שמתבאר מדברי תשובתו הנז"ל, אין שום ספק שגם דעת הגאון חתם סופר בתשובה ההיא כן היא, ולכל הדברות תימה בעיני שלא הזכיר התשובה דסי' צ"ח הנ"ל.

ומה שכתבתי למעלה (בדיה וכן כתב) בשם רב אחד יצ"ו שראו לתקן הפרצה על ידי שיעשו החופה בבית הכנסת וכו', הנה מצאתי כיוצא בו בכתב סופר שם שכתב (בדיה ועוד) מ"ש מע"כ, למצוא פתח חרטה על מנהג ישן, להעמיד החופה לפני חצר בית הכנסת, דבאים בערבוביא יחד אנשים ונשים, ואין ראויים לברך ברכה שהכל ברא על פי מה שכתב הבית שמואל בשם הב"ח סי' ס"ב ס"ק י"א, דבחדר שיש שם אנשים ונשים לא נכון לברך שהשמחה במעונו דאין שמחה במעונו כשיצר מתגבר, ולפי מה שכתב רש"י כתובות דף ח' ע"א דברכה שהכל נתקן בשביל שמתאספים יחד לכבוד חי לגמול חסד, מזכירים חסדי ה', כי ברא בחסדו הכל לכבודו, ולדברי הב"ח איה כבוד חי במקום תגבורת היצר ולכן טוב בבית הכנסת שלא יבואו רק השושבינים אלו דבריו. אומר אני לא יבקש ולא יבדוק חי' במומים במקום גדולי עולם מוסדי דור וחזי מה עמא דבר ולא פקפק אדם על זה, ובאמת אינו מן המדומה כי הב"ח דיבר דבריו כשהם בחדר יחד באים בערבוביא כאין משגיח צופה ומביט וחזא אחרי אכלם ושתם כדי שבעם ומתוך שמחה וחזוה יש תגבורת היצר ואין ראויים לברך שהכל ברא לכבודו וכל זה לא שייך בשעת החופה, ועוד חילוקא רבה איכא, דברכת השמחה במעונו קאי על שמחה זו של חתן וכלה ואומרים שהשמחה זו במעונו ולא שלנו רק שלו ואין ראויים לברך כך במקום שיש תגבורת היצר איה שמחה לפניו יתברך שמו, שמחה נהפכה לתונה, רחמנא ליצול, אבל ברכה שהכל ברא קאי על תחילת הבריאה ברא לכבודו לעבדו ולשמור מצותיו ולגמול חסד, וכיון שעיקר כונת האסיפה לכבוד חי ורובם העומדים שם כך כוונתם מברכים שברא לכבודו, הכל בתחלת הבריאה ואין כאן זכר אסיפה זו של עתה כן נראה לי פשוט ומכל מקום בודאי טוב ונכון בלאו הכי לתקן שלא יבאו בערבוביא ויקרא לי גודר גדר משובב נתיבה לשבת ויעוין תוספות סוף קידושין.

(ב) **מה** שנדחו לשבר כוס בשעת החופה, וחזא מנהג קדום, והזכירוהו רבותינו התוס' בריש פ' אין

עומדין דף ל"א ע"א, אם צריך שיחיה כוס של זכוכית או אפשר בשל חרס, רשמתי לעיל במערכת וזיין אות ח', ועייש מה שכתבתי עוד בזה בס"ד, והנה מנהג זה הזכירו מרן בב"י אה"ע סי' ס"ה בשם הכל בו (דברי הכל בו הם בחלנות תענית) שכתב, שפשט המנהג לשבר הכוס, אחר ז' ברכות וכתב מרן החבי"ב בכנה"ג שם וז"ל ועיי פשט המנהג וכו'. נ"ב וכ"כ התוס' בעיי ועי בהר"ם מינץ סי' פ"ו וק"ט עכ"ל, יראה אנכי ההדיוט לומר, על גדול שכמותו, שמעות נזקק לפניו, כי נראין הדברים, שראה מ"ש בתשוי הרמ"מ בסי' פ"ו וז"ל ואיתא בתוס' עיי מכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין עכ"ל, והבין מדבריו שבתוס' במס' עכו"ז כתבו מכאן נהגו וכו', ולרוב מרדו בעניינים עמוקים, לא שם אל לבו לחפש איה מקום כבוד דברי התוס' וסמך על עדות הרב מוהרמ"מ, וכתב ע"ד מרן הב"י שכ"כ התוס' בעיי כנז"ל, ואולם במכתה"ר, זה מעות בהבנת דברי הרב מוהרמ"מ ומ"ש ואיתא בתוס' עיי הוא ר"ת על זה, (לא עובדה וזה כמו שהבין) וכוונתו לדברי התוס' על ההיא דפרק אין עומדין דאייתי כסא דמוקרא ותבר קמיהו וכו' שהביא הרב מוהרמ"מ שם, ואחר שהעתיק כל דברי הש"ס בזה, כתב ואיתא בתוס' עיי, ר"ל על זה והיינו אהיה עובדא, כ"כ התוס', וזה פשוט לעני"ד, ואם כי לא אוכל להעיד שלא נמצא דבר זה בתוס' עכו"ז, כי לא ראינו אינו ראינו, ואם אני בער ולא אדע איזהו מקומן יבא חריף ובקי ורזי ונזכר וימצא כתוב בתוס' דמס' עיי, מ"מ פשיטא לי דלא יתכן, שכוונתו להתוס' במסכת עיי, דלמה לו להביא ממרחק לחמו, והרי דברי התוס' בפי' אין עומדין, לפניו, או לפחות ירשום שתי המקומות וגם היה לו לציין לכל הפחות באיזה פרק ולא לכתוב סתם דאיתא בתוס' עיי, וזה ברור לעני"ד. וראיתי להרב יקחיל שלמה שכתב ע"ד הכנה"ג, וכעת לא מצאתי בתוס' עיי להא מילתא, כ"א בתוס' במסכת ברכות דף ל"א וכו' כמ"ש הרב כס"א בסי' ל"ד אות ג' ואולי מ"ס הוא בכנה"ג וצ"ל תוס' ברכות ולא נתקרה דעתי בהגהתו כלל והאמת נ"ל כמו שכתבתי והמעין יבחר, ובמה שכתבתי שם שצריך שיהא הכוס ששוברין אותו כוס יפה שזה כסף וכו' ראיתי עתה להרב מעשה אברהם בחא"ע סי' ח' (בדיה וסיה צרכים) שראה בימיו איזה אנשים, שהברכות היו מברכים על כוס נאה ויפה, ואחר הברכות מביאים כוס אחר פגום ורע כדי לשברו, והרע לו מאד וחרה אפו בהם והרעיש עיי וכתב עוד דאין חילוק בשבירת הכוס בזמן החופה בין בחור ובתולה לאלמון ואלמנה וכן המנהג פשוט.

ומה ששוברין כוס של ברכת אירוסין ולא כוס של ברכת נישואין כתב הרב מוהר"ם מינץ בסי' ק"ט דהטעם הוא משום דכוס של ברכת נישואין אתי לגמר הזיווג ומברכים לו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, ולא מסמנא מילתא לשבר כוס של נישואין שמורה חיו לשמירת הבנין, וכתב הרב כנה"ג שם דאם ברכת

ג) **כתב** הרב שבט מוסר בליקוטים שאחר הדרושים שמעתי ממוהר"ן רוזליו, שאמרו בחלום שהשותה מיטון תחת אפריון של חתן וכלה דלעוה"ב נענש בסימיו עינים, רמו לדבר עשן בחופה למת, כלומר אין ראוי לעשן שם עשן, ונסתפק הרב כינא וחסדא בח"א בהשמטות חסי' דף ל"ה אות ט"ו, אם הקנה שמעשן בו הוא ארוך הרבה הרבה והמעשן הוא בפנים ואין העשן נכנס תחת האפריון אלא יוצא לחוץ אם מותר וכתב דאף דמתוך דברי הרב הנז' נראה דמותר מ"מ לענין מעשה צ"ע דאין לנו עסק בנסתרות.

ד) **בענין** התענית שנוהגים שהחתן והכלה מתענים ביום חופתן כמ"ש הרמ"א באה"ע סי' ס"א. ראיתי מ"ש הרב כנה"ג בסי' ס"ב, בהגה"מיו אות ט"ו בשם הרב מוהר"י ברונא בתשוי כ"י וכבר נדפסו תשובותיו והיא בסי' צ"ג, ולפי שאני רואה שיש נפ"מ בין מ"ש בשמו הרב כנה"ג למ"ש בתשוי המודפסת, ראיתי נכון להעתיק דברי טובים השנים ככתבם וכלשונם, וז"ל הרב כנה"ג, יש נוהגים שהחתן והכלה מתענים ביום הנישואין עד אחר הברכה, וי"א הטעם משום דהוי סליחה דידהו, שנמחלים עונותיהם, משום דחתן דומה למלך, ואמר בסנהדרין, ומלך נידון בכל יום, הריי מברונא בתשוי כ"י, וי"א הטעם שמה ישתכר ולא יהיה דעתו מיושבת עליהם בשעת הקדו, וכ"כ מהר"י מברונא בתשוי, כ"י וסיים שלא ישתכר, או שלא יאמר שנשתכרו וקדו מעות הן, ויש כמה מיני חששות, ולפום (הא) טעמא, המשיא בתו הקטנה, צריך האב להתענות, הר"ם מינץ סי' ק"ט. גם בתשוי מהר"י מברונא כתב דין זה, דהאב, בשם מהר"י ז"ל, א"ה לפי הטעם האחרון אם ברכת הקדושין אינן ביום ברכת הנישואין אין מתענין ביום הנישואין אלא ביום האירוסין. עוד יש חילוק ביניהם שלפי הטעם הא', צריך להתענות כל היום, דיום סליחה דידהו הוא, אבל לפי טעם האחרון אחר הקדושין מותר לאכול, וכן ראיתי נוהגין שלא לאכול כל היום, וטעם אחר כתב מהר"י מברונא בתשוי כ"י משום דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא, לכך מתענה לבטל הפורעניות ע"כ,

אירע לו אונס דהוצרך לאכול מחמת זקנה או חולי או בולמוס, וע"כ לאו תענית גמור הוא שהרי אכיל מיד אחר החופה, ונ"ל דכי בעי למיכל אחר החופה, ולא מתפלל ענינו במנחה, ובינקותי אמרתי הטעם שהחתן מתענה, משום דאמר"י בסנהדרין דמלך נידון בכל יום וחתן דומה למלך, והואיל ויומא דדינא הוא לגביה, בעי מתענה, כמו ביום כפור, ומהאי טעמא יש בני אדם דמתענים בר"ה, לפי שיום הדין הוא, וליתא להאי טעמא, דא"כ יתענה עד צאת הכוכבים, ועוד שמעתי, לפי דאמרינן בגמרא, המתעלה עונותיו נמחלין, וכיון דעולה לגדולה, אולי יגרום החטא ויתבטל, ומקבל עליה תשובה, וצערא בעלמא עד דסיים חופתו והדר אכיל, ועוד אמרתי בימי חורפי, הטעם, דאמרו בפ"ב דנדה ובפ"ר עקיבא (שבת ק"א) ליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא, דכל מצוה דלא קבלו ישראל בשמחה וכו', א"כ כך נגזרה ביה גזירה, דנטיילא ביה פורענות, לפיכך מתענה לבטל הפורענות, לכן נ"ל היכא דאירע יום החופה בי"ד דאדר הראשון וכל שכן בחנוכה ופורים ור"ה שיעשו החופה בשחרית ולא יאכל עד אחר חופתו כנ"ל ישראל מבורנא עכ"ל. עיניך הרואות דמעם דהוי יום דין וסליחת, כאן שנה רבי בילדותו, ושוב הדר ביה רב מהאי טעמא, ואמר מר דליתא להאי טעמא, דא"כ יתענה עד צה"כ, כלומר וזו לא שמענו, וא"כ מ"ש בתחלה שפשט המנהג שמתענה עד שיצא מחופתו, הכונה עד אחר הברכה, ואף אם עוד היום גדול אינו צריך להתענות אלא שיגמור הברכה ותו לא, וכיון שלא דחה הטעם שכתב בימי חרפו (דליכא כתובה דליכא תיגרא) כמו שדחה הטעם שאמר בינקותו, מוכח דגם לטעם שאמר בימי חרפו אין צריך להתענות כל היום, דלבטל הפורענות סגי בעיניו כל דהו, ונמצא לפי זה דאין מקום להצריך להתענות כל היום אלא אם לא נעשית החופה עד הלילה אבל אם נעשית החופה בעוד היום גדול, יכול לאכול אחר גמר הברכה, ולפי זה מה שראה הרב כנה"ג נוהגים שלא לאכול כל היום, ומשמע ודאי דאף אחר הברכה, לא אכלו עד הלילה, אין מקום לחומרא זו כלל, דאינה אלא לטעמא דיום הדין, ומאן שמעת ליה דאמר האי טעמא מוהרי"ב הנ"ל, והרי איהו גופיה תכריח לגזיוות, ואמר דליתא להחזיק טעמא, והן אמת כי אחרי כתבי עיינתי בשו"ת הרב מוהר"ם מינץ ס"י ק"ט וראיתי ששם כתב י"א הטעם משום דהוי סליחה דידהו, שנמחלים עונותיהם, וי"כ דידהו, כדדרשינן על הא (בראשית כ"ט) דויקח את מחלת (כונתו למ"ש בירושלמי דבכורים כמ"ש בכיאורי הגר"א בס"י ס"א והוא בפ"ג הלכה ג', תני חכם, חתן, ונשיא, גדולה מכפרת וכו', חתן (בראשית כ"ט) וילך עשו ויקח את מחלת, וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה, אלא שנמחלו לו כל עונותיו, וי"א הטעם שמה ישתכרו וכו', סגנון לשון הרב כנה"ג, שטעם הסליחה כתבו בשם מוהרי"ב, וטעם השכרות כתבו בשם מוהר"ם מינץ, ושכ"כ מוהרי"ב, גרם לי להבין שטעם הסליחה לא כתבו מוהר"ם, אבל אין האמת כן, כמבואר בתשוי הרב

ואיכא נפקותא בין האי טעמא אם יתענה כל היום או לא ודו"ק, שמעתי שכתוב בחידוש דרשות בכמה"ר שלום, שאכל ביום חופתו, שהיתה בחנוכה, ושמא משכה עד הלילה, ואסור להתענות בחנוכה, ושוב שמעתי שאחיו נשא אשה בר"ה וצוה לו להתענות אע"ג דר"ה דאורייתא, וע"כ הטעם דחופת אחיו היה בשחרית, דשפיר מצי למיכל אחר החופה, וחופתו דמהר"ש, היה בערב, או שמא אירע לו דהוצרך לאכול מחמת זקנה או חולי או בולמוס וע"כ לאו תענית גמור הוא, שהרי אכיל מיד אחר החופה, ונ"ל דהיכא דאירע יום החופה בי"ד דאדר הא' וכ"ש בחנוכה ופורים או ר"ה שיעשו החופה בשחרית ולא יאכל עד אחר חופתו מהר"י מברונא ז"ל בתשוי כ"י עכ"ל הכנה"ג.

מתבאר

מדבריו דהרב מוהר"י מברונא סבר וקביל טעמא קמא (לפי שהוא יום סליחה להם) ולפי מ"ש הרב כנה"ג דלטעם הראשון צריך להתענות כל היום א"כ צ"ל דמ"ש בתחלת דבריו דמתענים עד אחר הברכה ר"ל שמכריזין בסוף היום ואז פוסק תעניתו, וכן מ"ש דאיכא נפקותא, לטעמא דליכא כתובה וכו', משמע שכונתו לומר שלטעם זה צריך הוא להשלים תעניתו, כיון שהוא לבטל מעליו פורעניות כמו לטעם דיום סליחה דידהו, אמנם מדברי הרב מוהרי"ב, בתשוי שבדפוס, מתבאר יפה, דכל עיקר מנהג זה להתענות ביום החופה אינו אלא עד אחר הברכה, ולפי שלטעם דיום סליחה דידהו, יש לדון שצריך להתענות כל היום, וזה לא יתכן, שהרי כל עיקר המנהג אינו אלא עד אחר הברכה, לכן דחה הטעם שהוא בשתי ידים, וא"כ צ"ל דגם לטעם, דליכא כתובה דלית בה תיגרא, כי בו בחר הרב מוהרי"ב, אינו מתענה, כי אם עד אחר הברכה, כן מתבאר מדב"ק, שכתב וז"ל נשאלתי אם חתן ראשי לאכול ביום חופתו, והשכתי כבר פשוט המנהג בכל ישראל, דלא יאכל עד שיצא מחופתו, ושמעתי הטעם שלא ישתכר או שלא יאמרו שנשתכר בשעת קידושין וקדושי פעות הוו או כמה מיני חששות וערמומי דרגילים בשעת חופתן וכדי שיראה את מי מקדש הוא, דמצוה לראותה מרם קידושין, כדאיתא בפ"ב דקידושין, ושמעתי שכתוב בחידוש דרשות כמהר"ר שלום מג"י אושטט, שאכל ביום חופתו, שהיתה בחנוכה, ושמא משכה עד הלילה ואסור להתענות בחנוכה, מגילת תענית, ושוב שמעתי שאחיו נשא אשה בר"ה וצוה לו להתענות אע"ג דר"ה חשוב דאורייתא, וחמיר טפי, כדאמר"י בפ' סדר תענית, ותיפוק לי דה"ל יום שלפני ר"ה, ומשני שאני ר"ה שהוא דאורייתא, וד"ת אינם צריכים חיזוק, אלמא דחשוב דאורייתא, דלא למתענה בר"ה, מ"מ אמר לאחיו להתענות, א"כ ע"כ צ"ל הטעם, דלגבי אחיו הוא בחופה (ושמעתי בשם מוהרי"ל, בקמנה שאביה מקבל קדושה, שהאב צריך להתענות, הילכך ע"כ הטעם משום שכרות) בשחרית, דשפיר מצי למיכל אחר החופה, וחופתו דמהר"ש בערב, כדכתיב, או שמא